

# Jáchymovská místa paměti

*průvodce (ne)dávnou minulostí*



edukační doplněk  
Naučné stezky Jáchymovské peklo



**Procházku po bývalých uranových táborech Jáchymova lze pro Vaši školu, firmu či skupinu přátel objednat na: [experience@politicalprisoners.eu](mailto:experience@politicalprisoners.eu).**

Pracovní verze

Autor: Tomáš Bouška

Metodické poznámky: Martin Kríž

Editorka: Kateřina Šustrová

Grafický design a layout: Kafka Design

© Tomáš Bouška, Martin Kríž, 2019

Foto na zadní straně: Alina Patrick, 2019

Ostatní foto: archiv autora (pokud není uvedeno jinak)

Vytvořeno v rámci projektu „Learning from the Past: How to Mediate Historical Topics in Civic Education“ organizovaném EUTIS, o.p.s., ve spolupráci se Spolkem Političtí vězni.cz a BBAG e.V. v roce 2019.

[www.jachymovskepeklo.cz](http://www.jachymovskepeklo.cz)

## Úvod

Tato příručka vznikla jako výstup česko-německého projektu tří nevládních organizací zaměřeného na práci s místy paměti ve vzdělávání a na to, jakým způsobem se z minulosti (po)učit. Naším cílem je poskytnout vzdělavateli (ve formálním i neformálním vzdělávání), ale i široké veřejnosti metodickou příručku na to, jak uchopit nesnadné téma našich moderních dějin a učit efektivně a atraktivně o totalitních režimech 20. století. Uplatnění příručky je možné zejména na Jáchymovsku, v místech, která jsou součástí naučné stezky Jáchymovské peklo. Věříme ale, že řada tipů v příručce obsažených bude užitečná i na dalších místech paměti a poskytne Vám návod, jak ozvláštnit výuku moderních dějin, a zefektivnit Vaši práci s mladými lidmi tak, abychom se z minulosti skutečně poučili.

Rád bych poděkoval všem, kteří se podíleli na úspěšné realizaci celého projektu – Tomáši Bouškovi, Tímeě Červenové, Claudii Dombrowsky, Martinu Krížovi a Kateřině Šustrové.

Michael Murad

vedoucí projektu „Learning from the Past: How to Mediate Historical Topics in Civic Education“, EUTIS, o.p.s.

# Obsah



1. Místa paměti – místa vzdělávání .....	5
2. Naučná stezka Jáchymovské peklo .....	8
3. Objevme místa jáchymovské paměti .....	17
4. Actionbound – aplikace, která učí .....	28
5. Pár slov o zrodu této příručky a jejích partnerech .....	30

# 1. Místa paměti – místa vzdělávání

Připomínání a poznávání minulosti nemá a nikdy nemělo jiný účel než získat z ní poučení pro současnost a budoucnost. Cicero již ve starověku vyslovil okřídlenou větu: „Historie je učitelkou života.“ Na začátku 20. století tuto myšlenku upřesnil americký filozof George Santayana: „Ti, kteří si nepamatují minulost, jsou odsouzeni prožít ji znovu.“ Navzdory tomu lidské pokolení své historické omyly stále opakuje.

## 1.1 Co znamená poučit se z minulosti?

Tři starověcí historikové nám ukázali tři způsoby, jak se poučit z minulosti.

1. Herodotos napsal dějiny řecko-perských válek, „aby se nezapomnělo na slavné činy, které lidé vykonali“. Ve svém díle sepsal události tak, jak mu byly převyprávěny nebo jak je pozoroval. Ne všechny činy, které lidé vykonali, lze nazvat slavnými. Ale **nezapomeň na to, co se stalo, seznámit se s událostmi – to je jistě důležité.**

2. Thukydides sepsal dějiny peloponéské války jinak. Je to analytické dílo. Klade si za cíl odhalit příčiny a důsledky událostí, nejen je popsat. Novověk uznal tento přístup ke zkoumání dějin za vědecký. **Poučit se z dějin neznámená jen znát události, ale také rozumět jejich příčinám či vnímat jejich důsledky.**

3. Plutarchos se na dějiny díval skrze životní příběhy. Psal životopisy známých lidí, zkoumal jejich osobní rozhodnutí a skutky. Více než společenské příčiny událostí zkoumal osobní motivy a více než dopad událostí na společnost ho zajímal jejich dopad na osobnost člověka. **Ústředními pojmy jeho spisů jsou ctnost a neřest, tedy dívá se na dějiny prizmatem hodnot a na nich založených postojů.**

## 1.2 Poučení je vždy osobní

Učí se každý sám za sebe. Ze stejných vyučovacích hodin, ze stejných poznávacích zájezdů, ze stejných životních zkušeností si různí lidé odnášejí různá poučení. Je to dáno především tím, že každý přichází do učební situace se svým vlastním „balíkem“ vědomostí, schopností, zkušeností, životních přesvědčení a hodnot.

Na každém místě, které navštívíte, doporučujeme udělat tři věci:

1. Pátřejte v pokladech svého poznání. Co o tématu, které se zde řeší, už víte? S jakými již dříve nabytými poznatky souvisí to, co se dozvídáte na tomto místě? Vzniká mezi poznatky nějaký nový řetězec (možných) příčin a následků? Jinak řečeno, **všechny poznatky, které přijímáte, „ukotvěte“ mezi již dříve nabytými poznatky.**

2. Nebojte se otazníků. Buďte připraveni zpochybnit své dosavadní poznání, ale i své interpretace událostí a dokonce i své hodnotící soudy o daném období a událostech, které se zde staly. Nezapomeňte, že dříve, než v našem poznání přijdou tečky na konci oznamovacích vět, musí zde být nějaké otazníky. **Pokud si z místa paměti odnesete nový otazník, neznámená to, že se vaše poznání zmenšilo. Právě naopak – získalo novou možnost růstu.** Nezapomeňte také na to, že otazníky jsou dobří pomocníci ve chvílích,

kdy jsou prezentovány příběhy emocionálně příliš náročné. Když budete cítit, že vás přemáhají emoce, položte si včas otázku: proč? Co bylo příčinou této události, tohoto dění? **Aktivujte svůj rozum a hledejte možné racionální odpovědi. Pouze tak přijdete na to, jak se vyhnout nutnosti prožít minulost znovu.** Pokud podlehnete svým emocím, odnesete si z nejednoho památníku mnoho obav a málo poučení.

3. Konfrontujte prezentované příběhy a události se svou vlastní životní zkušeností. Zamyslete se nad hodnotami, které vyznáváte, a nad tím, jak řešíte náročné životní situace. Ujasněte si, kým jste. Mohli byste se vy nebo vaši blízcí ocitnout v podobné situaci? Zažili jste něco, co se aspoň trochu podobá tomu, o čem se zde hovoří? Co bych dělal já v této situaci? V jakých běžných situacích si mohu „trénovat“ reakce, které bych chtěl mít? **Vše, co se budete dozvídat, se pokuste „ukotvit“ ve své vlastní životní zkušenosti. Pouze tak se historie může stát učitelkou vašeho života.** Ale pozor! Zvažujte situace takové, jaké byly – nepřizpůsobujte si je tak, abyste se dokázali rozhodnout snadněji. A buďte k sobě upřímní – nepřemýšlejte o sobě, jací byste chtěli být, nebo jaký jste si vytvořili sebeobraz (někdy možná i negativnější, než je realita). Přemýšlejte, jak jste se opravdu v životě projevili.

### 1.3 Zohledňujte věk

Pro poučení si přicházejí lidé různého věku. Při práci s nimi je třeba zohlednit psychologický a morální vývoj. Samozřejmě, každý jedinec se vyvíjí individuálně, několik dobře míněných rad však můžeme dát. Jsou založeny na piagetovské vývojové psychologii a Kohlbergově teorii morálního vývoje.

**4 – 8 let** – mluvíte s dětmi o dobru a zlu, nekomplikujte, nezohledňujte kontext – bít někoho je špatné, nedovolit někomu spát je špatné, usnadnit jinému utrpení je dobré.

**8 – 10 let** – mluvíte s dětmi o dobru a zlu v kontextu (situace) jednání – co by bylo dobré udělat v této situaci? Kdo by si zasloužil trest a za co? Kdo se zachoval správně a proč?

**10 – 13 let** – děti už mají vytvořenou představu toho, kdo je dobrý a kdo je špatný; vědí, co mají dělat dobří lidé a co dělají zlí lidé; ve vyprávění s nimi můžete větší důraz klást na popis událostí – co všechno nám tu říkají, co se tu přesně stalo. Pokud kladou kauzální otázky, odpovězte – ale velmi zjednodušeně, aby tomu dokázali porozumět; neabstrahujte a nerelativizujte, protože kauzální myšlení teprve dozrává. V morální oblasti ještě potřebují uplatnit své černobílé představy o dobru a zlu. Nechte je to dělat, povídejte si s nimi o tom, ale nedělejte to za ně – oni sami umí říct, kdo jednal správně a kdo ne. A pokud jsou už dost zralí, sami poukáží na to, že věci nejsou černobílé.

**Věk nad 13 let** umožňuje v první řadě postupovat ke složitějším kauzálním analýzám a postupně ke stále větší abstrakci. S rostoucí schopností abstrakce můžeme přidávat momenty aktualizace – co se v dnešní společnosti podobá tomu, co se dozvídáme na tomto místě? Co znamená správně jednat dnes? Co mohu udělat já v dnešním světě, aby to bylo správné?

Z hlediska morálního vývoje už nemusí nastat žádný další posun. Černobílá představa o dobru a zlu může získat odstíny šedé, ale to je jen zdokonalení stupně morálního vývoje, který již byl dosažen a v této podobě zůstává člověku až do dospělosti. U mnoha jedinců však dochází v průběhu následujících let k postupu do vyššího stádia – k morálce

pravidel. Mladý člověk vnímá společenské normy, uvědomuje si jejich význam ve vztahu k ochraně práv jednotlivce a spravedlivého pořádku ve společnosti. V událostech a příbězích, které poznává na místě paměti, odhaluje porušení společenských norem a naopak, okamžiky, kdy se někdo zachoval jako „slušný člověk“. Edukace člověka na této úrovni morálního vývoje probíhá jako neustálé propojování rozšiřujících se poznatků, dokonalejšího poznání kauzálních souvislostí a morálních zásad a pravidel „slušnosti“.

Lidé, kteří překonají i tento stupeň morálního vývoje (i tací jsou), už žádné vedení „zvenčí“ nepotřebují.

## 1.4 Učíme se z minulosti v Jáchymově

Město Jáchymov a jeho okolí mají dlouhou paměť. Z jejího bohatství si nyní vybereme období druhé třetiny 20. století, kdy se toto místo stalo symbolem toho nejhoršího, co přinášejí totalitní politické režimy. Přijměte tuto příručku jako průvodce na procházku, na níž spolu uděláme něco pro to, abychom my ani naše děti nemuseli znovu prožít peklo, které zde prožívaly generace před námi.

V brožůře nabídneme ke každému místu paměti několik vzdělávacích úkolů rozdělených do tří kategorií podle věku těch, kterým chceme zprostředkovat poučení z těchto míst.

1. Úkoly pro nejmenší jsou určeny pro děti, které ještě nechodí do školy, anebo navštěvují nejnižší ročníky.
2. Úkoly pro velké holky a kluky jsou určeny těm, kteří už jsou ve škole jako doma, ale nástrahy dospívání je ještě nepotkali.
3. Úkoly pro teenagery a dospěláky jsou určeny všem, kteří už nechtějí poslouchat poučky a dobré rady starších a zkušených, ale chtějí na všechno přijít svým vlastním rozumem.

Pamatujte, že každý, kdo přichází na Naučnou stezku Jáchymovské peklo, vstupuje na místo paměti, kde se může něco naučit. Měl by pro to udělat tři věci:

1. Zrekapitulovat své poznatky o komunistické totalitě, o pracovních a trestaneckých táborech, o Krušných horách. Svě nové poznatky byste měli ukotvit mezi ty starší.
2. Přijít s nastavením otevřenosti učení, ne v pozici toho, kdo už (vše důležité) ví. Nebát se otazníků, pomáhají totiž rozšiřovat poznání. Používat otazníky i jako zbraň proti příliš silným emocím – z minulosti je třeba se poučit, ne vyděsit.
3. Ukotvit nabyté poznatky ve své životní zkušenosti. Vnímat sama sebe nejen jako pozorovatele dějin minulých, ale i jako aktéra dějin přítomných a budoucích. Neboť špatné věci se stávají tehdy, když příliš mnoho lidí neví, co by mělo dělat, a tak pouze pozoruje, jak kolem nich kráčejí dějiny.

**Pokud přijíždíte jako rodič, učitel nebo vedoucí skupiny lidí, kterým chcete poučení z minulosti Jáchymova zprostředkovat, nezapomínejte zohledňovat věk své skupiny a jejich individuální rozdíly.**

## 2. Naučná stezka Jáchymovské peklo



Naučná stezka Jáchymovské peklo je poznávací trasa (nejen) pro pěší turistiku vyznačená v okolí města Jáchymov žlutou turistickou značkou. Trasa stezky prochází místy, kde se ve 40.–50. letech 20. století nacházely pracovní tábory pro nesvobodné pracovní síly, sloužící k těžbě uranu pro německý a sovětský jaderný program. Hlavním tématem stezky jsou právě tyto pracovní tábory a lidé v nich zavřeni. Historie Jáchymova je však přeci jen mnohem delší a pestřejší (uranová horečka zde trvala zhruba dvě dekády, zatímco ta stříbrná několik století – i když s přestávkami), proto stezka obsahuje informace i o starší historii města, okolní přírodě a ekologii.

Trasa naučné stezky má dvanáct panelů, které doplňuje pět zastávek označených pouze QR kódy odkazujícími na webovou stránku s popisem daného zastavení. Stezka vede převážně po žluté a ke konci modré turistické trase. Její celková délka je 8,5 kilometru. Stezka je střední obtížnosti, vzhledem k horským podmínkám v dané lokalitě je v zimě a při prudkém dešti hůře přístupná, zato na ní lze kombinovat sportovní zážitky na kole, běžkách či sněžnicích.

### 2.1 Historie stezky

Původní naučná stezka vznikla v kopcích nad Jáchymovem roku 2001 z iniciativy dnes již zaniklého jáchymovského Hornického spolku Barbora. Vznik stezky tehdy podpořila karlovarská pobočka Konfederace politických vězňů ČR, město Jáchymov, Krajský úřad a okresní Klub českých turistů v Karlových Varech.



Slavnostní odhalení prvního panelu kmotry obnovené stezky, bývalými politickými vězni F. Wiendlem, H. Truncovou a Z. Mandrholcem (foto Ondřej Besperát).



Stezka postupem času nejen velmi utrpěla nájezdy vandalů a povětrnostními podmínkami, leccos se dalo také vylepšit i na jejím poměrně skromném a historicky ne zcela podloženém obsahu. Mnozí se začali obávat jejího postupného zániku. V roce 2013 proto dobrovolnický Spolek Političtí vězni.cz odstartoval projekt její obnovy. V roce 2014 se spolku podařilo realizovat úspěšnou kampaň na crowdfundingovém portálu Hithit.com a zanedlouho získat i důležitou podporu Nadačního fondu Avast a menších dárců. Do obnovy stezky se zapojili i další členové spolku, pamětníci, historici a pracovníci krajského muzea. Velmi nápomocni nám byli také podporovatelé z řad bývalých politických vězňů, za všechny můžeme jmenovat pana Zdeňka Mandrholce z Karlových Varů nebo Františka Wiendla z Klatov. Záměr podpořilo i město Jáchymov, které stezku později převzalo do správy.

Obnova stezky proběhla v roce 2015 a spočívala především ve výrobě a instalaci nových panelů s aktualizovaným a doplněným obsahem v nové grafice. Obnovená naučná stezka byla otevřena 27. června 2015 v Den památky obětí komunistického režimu. Úvodní tabuli slavnostně odhalili kmotři stezky z řad pamětníků: Hana Truncová, Zdeněk Mandrholec a František Wiendl. Následovala komentovaná túra po stezce, na kterou se k nám připojila stovka účastníků a večerní „Koncert pro Jáchymov“ skupiny „The Tap Tap“. Ta byla velmi nápomocná i během přípravy obnovy stezky, což Spolku Političtí vězni.cz vyneslo nominaci na Cenu Mosty za rok 2015 udělovanou Národní radou osob se zdravotním postižením.

## 2.2 Trasa stezky

Trasa naučné stezky vede okruhem po žluté turistické značce. Začíná panelem „Naučná stezka Jáchymovské peklo“ umístěným u památníku „Křížová cesta ke svobodě“ před kostelem svatého Jáchyma a svaté Anny v Jáchymově. Stezka pokračuje do kopce kolem mincovny a po schodišti k panelu „Důl Svornost“. Od něj stezka půl kilometru stoupá lesem kolem panelu „Štola č. 1“ a panelu „Mauthausenské schody“ nahoru na plošinu, na které stával pracovní tábor Svornost. Tam je umístěn i informační panel „Tábor Svornost“ s přiblížením nedávno odkryté korekce – mučící kobky, která sloužila jako vězení ve vězení.

Cesta pokračuje asi 1,2 kilometru po vrstevnici k panelu „Městský rybník“ a následně půl kilometru stoupá do prostoru bývalého pracovního tábora Nikolaj, kde je umístěn panel „Tábor Nikolaj“, neslavně známý pro tzv. „ruský autobus“. Z Nikolaje se jde asi 700 metrů po zpevněné cestě kolem panelu „Lesní porosty Jáchymovska“ až na místo bývalého dolu Eduard, kde je umístěn panel „Důl Eduard“, kde zmiňovaný muklovský autobus na cestě na šichtu končil a po jejím skončení začínal.

Od Eduardu trasa klesá k panelu „Heinzův rybník“ a pokračuje cca 1 kilometr údolím Eliášského potoka k panelu „Tábory Eliáš“, v jehož blízkosti je odbočka ke Skautskému kříži a mohyle připomínající utrpení zde vězněných skautů. Následuje kilometrové stoupání k zastávce „Tábor Rovnost“ (QR kód) a panelu „Důl a tábory Rovnost“ s největším umístěním nesvobodných pracovních sil na Jáchymovsku.

Zbývajících 1,3 kilometru směřuje po modré turistické značce kolem zastávky „Švýcar“ (QR kód) a kaple Matky Boží (QR kód) ke kapli Panny Marie Altöttinské (QR kód),

## Naučná stezka Jáchymovské peklo

Naučná stezka „Jáchymovské peklo“ začíná v centru města proslulého téměř pětistiletou hornickou tradicí, ručnou mincí a lézeštvím. Vede po žluté turistické značce, je dlouhá 8,5 kilometru a má 12 zastavení.

Stezka vede částečně jednoho z nejlavnějších důlních revírů českých zemí. Již v 16. století bylo město Jáchymov po Praze druhým největším městem celého království. Bylo zde na několik set otevřených jam a štol a stopy po důlní činnosti jsou v krajině patrné dodnes. Na Jáchymovsku se nalézá 17 kovonosných rud (stříbro, uran, olovo, kobalt, cín, platina, wolfram a další) a přes 400 různých druhů minerálů. Od raného novověku zde nejprve rud Šliků a poté přímo panovnický rud těžil stříbro a různé tolarů, které daly později název méně USA – dolaru. Od poloviny 19. století se dobývaly zejména rudy pro barvení skla a porcelánu a později, po objevu radioaktivity manžely Curieovými, to byl smolincec na výrobu radia. Za druhé světové války se zde těžil uran pro nacistický vojenský výzkum.

Po skončení války (1945) umožnila československá vláda využití tohoto jedineho otevřeného uranového ložiska ve střední Evropě Sovětům, aby získali uran pro výrobu jaderných zbraní. Hlavní pracovní silou byli zprvu němečtí váleční zajatci. Po nástupu komunismu v roce 1948 se klíčovou pracovní silou stali českoslovenští vězni včetně těch politických. Současně zde byla cíleně budována soustava pracovních táborů po vzoru sovětských gulagů. Zdejšími 12 nápravnými pracovními tábory v letech 1949–1961 prošlo 50–60 tisíc vězňů. Během patnácti poválečných let bylo na Jáchymovsku vytěženo a do Sovětského svazu souhrnně dodáno na 7 940 tun uranového koncentrátu a vyraženo na 1 302 kilometrů choděb. Celý prostor Jáchymovska se stal v období aktivní těžby uranu uzavřenou oblastí.

### Křížová cesta

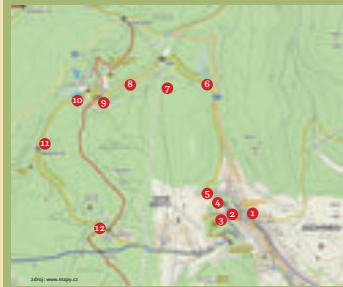
Na památku všech politických vězňů, kteří prošli uranovými tábory na Jáchymovsku, Slavkovsku a Příbramsku, byla v roce 1996 instalována „Křížová cesta ke svobodě“ s názvy nápravných pracovních táborů a centrální plastika akademického sochaře Romana Podrázského „Brána svobody“, znázorňující zlomenou mříž opírající se z jedné strany o ženu, z druhé o muže. Křížová cesta vznikla jako připomínka doby nesvobody.

The Hell of Jáchymov Educational Trail starts in the centre of the town famous for its almost five centuries of mining tradition, coin minting, uranium ore and spa treatments. The trail follows the yellow tourist markings; it is 8.5 kilometres long and has 12 stops. The trail takes visitors through a part of one of the most famous mining districts in the Czech Republic. 17 different metal ores can be found in the Jáchymov region (silver, uranium, platinum and more) as well as over 400 various minerals. Since the early modern period, silver was mined here and minted into coins called "thalers" from which the American dollar derives its name. Since the mid-19th century, mining efforts focused primarily on ores used in making coloured glass and porcelain. For more information in English (and German) check the QR code below this sign.

Projekt: Obnověná naučná stezka  
Partners of the renewed knowledge trail



### Zastavení na stezce:



- 1 NS JÁCHYMOVSKÉ PEKLO
- 2 DŮL SVORNOST
- 3 ŠTOLA Č. 1
- 4 MAUTHAUSENSKÉ SCHODY
- 5 TÁBOR SVORNOST
- 6 MĚSTSKÝ RYBNÍK
- 7 TÁBOR NIKOLAJ
- 8 LESNÍ POROSTY JÁCHYMOVKA
- 9 DŮL EDUARD
- 10 HEINZŮV RYBNÍK
- 11 TÁBORY ELIÁŠ
- 12 DŮL A TÁBORY ROVNOST



jáchymovské tolar



svornost (svornost)



uranové sklo

štola číslo 1  
historická soustava  
jáchymov

Každou stezku naučné stezky připravil  
This sign was prepared with the support of  
Tom Langer  
redaktor Jáchymovska



www.jachymovskapeklo.cz  
www.politictvezni.cz

### Úvodní zastavení Naučné stezky Jáchymovské peklo.

kde naučná stezka končí. Zpět do města se sestupuje kolem věže Šlikovky (bývalý hrad Freudenstein) s pěkným výhledem na horu Klínovec s vysílačem a hornického skanzenu Štoly č. 1, který dnes provozuje muzeum Sokolov (vedle sokolovského zámku a Dolu Jeroným).

## 2.3 Příběh Jáchymova

Horní město Jáchymov (St. Joachimsthal) vzniklo za stříbrné horečky v roce 1516 na popud ostrovského hraběte Štěpána Šlika. Následujících několik dekad zdejší hory proslavily jedny z nejhlubších dolů na tehdejší světě a hornická populace i přes 18 000 obyvatel. Asi sto let po té se pomyslné kyvadlo dějin vychýlilo na opačnou stranu a hornická kladívka a mlátky v Jáchymově i blízkém okolí opět utichly. Lesk produkce stříbrných tolarů po éře živelného dobývání stříbra zešedl (zde ražený Joachimsthaller – tolar dal mimochodem i jméno dnešnímu americkému dolaru) a v kraji se nadále těžily už v podstatně menším měřítku další kovové rudy a minerály. Těch je v Krušnohorském podloží na 420 druhů.

Je smutným paradoxem, že po druhé světové válce se zdejší doly rozezněly důlní těžbou v podobném rozsahu opět a dokonce s nápadně podobným počtem hornických obyvatel jako na počátku 16. století. V 50. letech 20. století tudy prošlo asi 70 tisíc horníků a kopce nad městem obývalo i 15 tisíc mužů najednou. Spolu s civilními obyvateli dole

ve městě se tento počet přiblížil někdejší slávě stříbrného města. Rozdíl spočíval v trochu modernějších těžebních postupech a také v tom, že většina jáchymovských horníků zde po r. 1939 těžila uran a nikoli blyštivý mincovní kov. Šlo často (ale zdaleka ne výlučně) o horníky z donucení, válečné, retribuční, kriminální a politické vězně, kteří obývali zdejší trestanecké lágry pod pohrůžkou zastřelení. Během druhé světové války a zejména krátce po ní se začala psát nechvalně známá kapitola jáchymovského gulagu s až dvanácti trestaneckými pracovními tábory při uranových dolech. Otrocké lágry a polovojenské pásmo bohužel slávu a zajímavost města a okolí na dlouho zastínily a odřízly od už tak hodně pokřiveného vývoje v ostatním pohraničí.



Pohled na Jáchymov (2018, foto: Filip Vonka).

Tuto unikátní konstelaci připomíná obnovená výše popsaná naučná stezka s názvem „Jáchymovské peklo“. Odkazuje na dalekou i blízkou minulost, neboť bez těžby stříbra v 16. století by nebylo rozsáhlé sítě chodeb a stařin, a tedy poznatků o přítomnosti radioaktivního kovu v nich (smolnec-smolný kámen-Pechblende). Informační tabule na stezce vypráví příběh tohoto pozoruhodného místa a zvou k jeho novému prožití formou horské vycházky, vyjíždky či jen virtuální obhlídky zdejší pozapomenuté minulosti. Kromě krásné přírody je zde možné postřehnout hned několik dochovaných pamětihodností obklopených hroznem životních příběhů, traumat a nových významů.

Za druhé světové války se v místních šachtách těžil uran pro nacistický vojenský výzkum. Po skončení války (již na konci léta 1945) umožnila československá vláda využití tohoto jediného otevřeného uranového ložiska ve střední Evropě Sovětům, aby co nejrychleji získali uran pro výzkum a výrobu jaderných zbraní. Na začátku 60. let 20. století pak zdejší těžba strategického kovu definitivně končí a okolí dolů začínají zaplňovat rekreační (!) objekty a uměle vysazené monokultury. Od té chvíle upadá paměť uranových dolů

(cíleně) v zapomnění a tato je poprvé obnovena až z iniciativy přeživších pamětníků zejména z řad bývalých politických vězňů po roce 1989. Do té doby nebylo možné detaily k uranové těžbě popularizovat ani jinak připomínat. V 90. letech po několika (ne všech) bývalých táborech a uranových dolech vzniká naučná stezka, kterou inicioval místní Hornický spolek Barbora ve spolupráci s Klubem českých turistů a pamětníky. V r. 2015 byla tato stezka obnovena dobrovolnickým badatelským Spolkem Političtí vězni.cz a z prostředků veřejné sbírky byly vyrobeny a zaktualizovány nové informační tabule. Ty také korespondují s QR kódy Sokolovského muzea, které na zastavení „Štola č. 1“ provozuje populární hornický skanzen.

## 2.4 Poválečný Jáchymov

Hlavní pracovní silou v jáchymovských uranových dolech byli zprvu němečtí váleční zajatci a civilní brigádníci. Ti druzí ovšem za práci v dolech dojížděli příměstskými autobusy z Karlových Varů a za odpracované normy dostávali královskou odměnu (na rozdíl od střežených vězňů v táborech). Po nástupu komunismu v bývalém Československu v roce 1948 se důležitou pracovní silou (nejen) v dolech stali českoslovenští vězni včetně těch kriminálních a politických (jejich rozlišení najdete níže). Od 40. let zde byla cíleně budována soustava pracovních táborů, které byly po r. 1948 po vzoru sovětských gulagů podstatně rozšířeny a zefektivněny. Zdejšími dvanácti nesvobodnými pracovními tábory v letech 1949–1961 prošlo na 70 tisíc vězňů, kteří byli pod pohružkou násilí drženi v primitivních a zdraví nebezpečných barácích za ostnatým drátem, v dochozí vzdálenosti od důlní jámy a nemyslitelně dalekém odloučení od svých blízkých. Důvod takového počínání spočíval v levné pracovní síle a snaze maximálně zkrátit její přesun na pracoviště, tedy nikoli ve snaze vězeňskou populaci v táborech vyhladit (na rozdíl od nacistických koncentračních táborů). Přesto zde panovaly tak tvrdé podmínky, že si političtí vězni přezdívali zkratkou MUKL (muž určený k likvidaci). Při každodenní nucené práci v dolech i na povrchu docházelo k závažným úrazům, nakažlivým chorobám i nemocem z ozáření. Během patnácti poválečných let bylo na Jáchymovsku vytěženo a do Sovětského svazu dodáno na 7 940 tun uranového koncentrátu a vyraženo na 1 102 kilometrů chodeb. Celý prostor Jáchymovska se stal v období aktivní těžby uranu uzavřenou oblastí, kam byli vpouštěni jen místní obyvatelé a zaměstnanci s legitimací. Míru devastace zdejší přírody i lidského fyzického a psychického zdraví dosud nikdo hmotně nevyčíslil a je otázkou, zda se to vůbec podaří.

## 2.5 Struktura pracovníků v jáchymovském uranovém průmyslu po druhé světové válce

- *Němečtí váleční zajatci.* Původně němečtí nacističtí vojáci zajatí sovětskou armádou. Do Jáchymova byli nasazeni ze sovětských táborů a táborů ve Štětíně (Polsko) v počtu asi 4 tisíce mužů. V roce 1949 byli předáni do Německa.
- *Retribuční vězni.* Odsouzení mimořádnými lidovými soudy dle tzv. velkého a malého retribučního dekretu prezidenta republiky z roku 1945. Tato skupina zahrnovala ze-

Rok	Pracovníků celkem	Civilistů	Vězňů	Válečných zajatců
1945	237	237		
1946	909	62		847
1947	3 742	1 786		1 956
1948	7 966	4 303		3 663
1949	13 653	9 128	1 135	3 390
1950	17 781	11 002	6 779	
1951	24 867	14 119	10 748	
1952	33 320	19 946	13 374	
1953	40 317	26 496	13 821	
1954	44 368	32 398	11 970	
1955	46 351	37 137	9 214	
1956	43 897	36 772	7 125	
1957	42 848	36 532	6 316	
1958	37 167	30 564	6 603	
1959	30 244	25 251	4 993	
1960	25 633	22 710	2 923	
1970	24 116	24 116		
1980	30 914	30 914		
1990	20 953	20 953		

Zdroj: KARLSCH, Rainer – ZEMAN, Zbyněk. Uranium Matters. Central European Uranium in International Politics, 1900–1960. New York: Central European University Press, 2008, 114.

Celkový stav pracovníků a procento vězňů v národním podniku Jáchymovské doly.

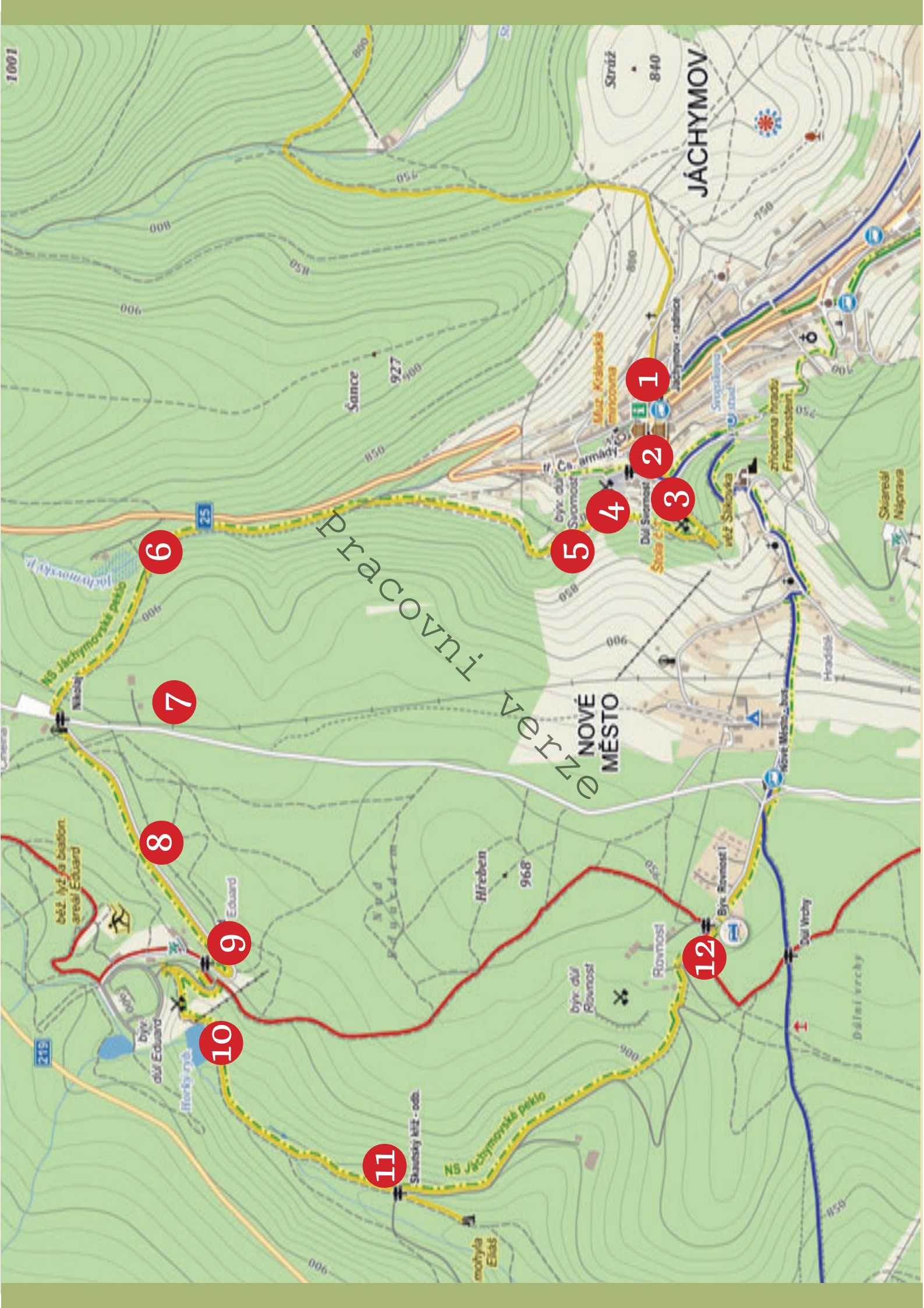
	1946	1947	1948	1949
NDR	15,7	150	321,2	767,8
ČSR	18	49,1	103,2	147,3
Bulharsko	26,6	7,6	18,2	30,3
Polsko	–	2,3	9,3	43,3

Zdroj: BOCH, Rudolf-KARLSCH, Rainer. Uranbergbau im Kalten Krieg. Die Wismut im sowjetischen Atomkomplex. Band 1: Studien. Berlin: Ch. Links Verlag, 2011, 65.

Těžba uranu pro jadernou energetiku (v tunách).

jména německé válečné zločince, české kolaboranty a představitele fašistické Slovenské republiky. Mezi ostatními vězni měli tito v poválečném období převahu. Vězni německé národnosti byli později (do roku 1950 většina a po roce 1955 všichni) propuštěni a následně odsunuti.

- **Kriminální vězni.** Odsouzení okresními a krajskými trestními soudy za kriminální delikty.



JÁCHYMOV

NOVÉ  
MĚSTO

Pracovní  
verze

6

7

8

9

10

11

1

2

3

4

5

12

Muz. Kralovská  
minovna

Dál. Smerost  
Svornost

Hřeben  
968

byc. díl  
Rovnost

byc. díl  
Cs. armády

Dál. Smerost  
Svornost

Nové Město - Jach

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

Stavský kút - odh.

mořvyla  
Eliáš

Sropanova  
něž. Sázavka

zřícenina hrady  
Freudenstein

Stráž  
840

Sance  
927

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

byc. díl  
Eduard

25

219

1001

# Trasa naučné stezky Jáchymovské peklo

## Zastavení na stezce:

- 1 NS JÁCHYMOVSKÉ PEKLO
- 2 DŮL SVORNOST
- 3 ŠTOLA Č. 1
- 4 MAUTHAUSENSKÉ SCHODY
- 5 TÁBOR SVORNOST
- 6 MĚSTSKÝ RYBNÍK
- 7 TÁBOR NIKOLAJ
- 8 LESNÍ POROSTY JÁCHYMOVSKA
- 9 DŮL EDUARD
- 10 HEINZŮV RYBNÍK
- 11 TÁBORY ELIÁŠ
- 12 DŮL A TÁBORY ROVNOST

pracovní verze

- *Politiciční vězni.* Většinou odsouzeni státním soudem za trestné činy proti bezpečnosti republiky podle zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, a později trestního zákona č. 86/1950 Sb. Odhaduje se, že ve zdejší vězeňské populaci tvořili až 40 %.
- *Chovanci táborů nucené práce (TNP).* TNP byly zřízeny zákonem č. 247/48 Sb., o táborech nucené práce, a většinou bez řádného soudu do nich byly umísťovány především z preventivních důvodů osoby považované za režimu nepřátelské, a to až na dobu dvou let. O přikázání do TNP nerozhodoval soud, ale komise příslušných národních výborů či stranických orgánů.
- *Civilisté.* Kvůli nedostatku pracovních sil byl civilním zaměstnancům poskytován vysoký plat a řada výhod. Mnozí civilisté současně politickým vězňům pomáhali – pašovali tajných dopisů („motáků“) rodině nebo knih z/do tábora a podobně.

## 2.6 Další místa paměti mimo naučnou stezku

Mimo trasu 8,5 km okruhu současné naučné stezky se nacházelo několik dalších pracovních táborů a uranových dolů: byly to např. Mariánská, Barbora, Bratrství nebo úpravna uranové rudy známá dnes jako „Národní kulturní památka Rudá věž smrti“ (krycí název „L“), kde byli vězni komunistického režimu, zejména kněží a ostatní politiciční vězni, vystavováni vysokým dávkám radioaktivního záření na úpravně rudy. Právě na Rudé věži smrti byl vytěžený materiál tříděn, droben a nakládán do železničních vagónů, které byly i několikrát týdně vypravovány přes celé Československo do Sovětského svazu. Takto vyvezené (a ztracené) nerostné bohatství dosud nikdo finančně nevyčíslil a český stát za tuto újmu nebyl odškodněn (patrně s ohledem na tajnou sovětsko-československou dohodu o dodávkách uranu z konce r. 1945). Momentálně v dodnes stojícím objektu věže alespoň vzniká mezinárodní památník otrockých prací a vzdělávací centrum.



## 3. Objevme místa jáchymovské paměti

### 3.1 Křížová cesta ke svobodě

V horní části jáchymovského náměstí byl vytvořen v roce 1996 vůbec první místní památník věnovaný připomínce komunistického útlaku uranových muklů v bývalém Československu. Připomíná pracovní tábory a šachty při uranových dolech, a to nejen v Jáchymově, ale také v oblastech Horního Slavkova a Příbrami, a nese název „Křížová cesta ke svobodě.“ Zhotovil jej český sochař Roman Podrázský, kterého tím pověřil Zdeněk Mandrholec z karlovarské pobočky Konfederace politických vězňů České republiky. Skládá se z kamenných plastik s názvem vězeňských táborů a uranových dolů a centrální sochy s názvem „Brána ke svobodě“. Ta představuje rozbitou vězeňskou mříž, kterou podpírá na přední straně muž a na zadní straně žena. Navzdory tomu, že ženy nebyly v rámci vězeňské populace v uranových dolech zastoupeny, v kamenných věznicích trpěly, stejně jako je postihovalo odloučení od svých partnerů či rodinných příslušníků. Musely také bojovat v tehdejší československé společnosti s všudypřítomnou diskriminací. Dodnes se ostatně na ženské příběhy perzekuce často zapomíná.

U památníku „Křížová cesta ke svobodě“ se každý rok koná vzpomínkový ceremoniál dosud žijících pamětníků z ČR i Slovenska. Od roku 1990 se zde muklové setkávají vždy poslední květnovou sobotu s politickými představiteli a zástupci médií při vzpomínkové bohoslužbě v kostele a následujícím ceremoniálu, který se nazývá „Jáchymovské peklo“. Při této příležitosti se k památníku kladou věnce, hraje vojenská hudba a pronáší se politické projevy v duchu hesla „vzpomeňme a nezapomeňme“. Z tohoto důvodu Jáchymov



Vzpomínkové místo před kostelem sv. Jáchyma v r. 2015.

často symbolizuje utrpení způsobené komunistickým režimem v Československu, jakkoli město nedávno oslavilo 500 let od svého založení a komunistický uranový gulag se nad městem rozkládal „jen“ přibližně 12 let.

Památník je poutním místem, které veřejnosti připomíná výlučně politické perzekuce ze strany komunistického režimu v Československu v letech 1948–1989. Věnuje se tedy „pouze“ osudům československých politických vězňů. Pomíjí bohužel utrpení válečných vězňů i těch z časů raně poválečných, tedy vězňů kriminálních a retribučních, ačkoli i oni si ve zdejších trestaneckých pracovních táborech a uranových dolech odpykávali svůj trest odnětí svobody a odcházeli s jáchymovskou nemocí, tedy nemocemi z ozáření. Toto poutní místo každopádně začíná a také končí trasu obnovené naučné stezky „Jáchymovské peklo“. Kromě pamětních kamenů Podrázského sousoší je zde proto návštěvníkům k dispozici informační tabule, která popisuje trasu naučné stezky se všemi dvanácti zastaveními.

### 3.1.1 Pracovní úkoly

#### Úkol pro nejmenší

1. Zaměřte se na symbol mříže na centrální soše. Promluvte si s dětmi o tom, co symbolizuje mříž. Jak se cítí člověk v kleci? Za mříží? Ve vězení? Je správné vsadit za mříže toho, kdo si myslí něco jiného, než já?

#### Úkoly pro velké holky a kluky

1. Vycházejte z centrální sochy. Zaměřte se na symbol mříže a na naznačené utrpení postav. Promluvte si o tom, co pro člověka znamená svoboda a co její ztráta. Koho a proč je správné (přípustné) omezit na svobodě? Co bychom mohli říci těm, kteří chtějí nespravedlivě vzít svobodu jiným lidem?
2. Mluvte o tom, kdy a jak bychom mohli pomoci těm, kteří trpí omezením svobody?
3. Procházejte zastaveními křížové cesty a mluvte o tom, co zobrazují, co se tam asi stalo.

#### Úkoly pro teenagery a dospěléky

1. Památník nese název „Křížová cesta ke svobodě“. Zjistěte, co křížová cesta obecně znamená a objasněte souvislosti s památníkem věnovaným politickým vězňům v uranových dolech Československa po r. 1948.
2. Kromě muže na přední straně centrální sochy památníku lze nalézt na zadní straně rozbité vězeňské mříže také ženu. Vysvětlete, proč je zde znázorněna, ačkoli vězněnými v dolech a táborech Jáchymovska, Slavkovska a Příbrami byli muži.
3. Vysvětlete, proč památník nese časové označení 1948–1989, ačkoli političtí vězni pracovali v uranových dolech v Jáchymově, Slavkově a Příbrami pouze do roku 1961.
4. Zkuste najít důvody, proč památník připomíná jen utrpení politických vězňů v uranových dolech a táborech. Důvody objasněte.
5. Popište, co by mohlo být, podle Vašeho názoru, hlavní motivací dnešních politiků, aby se účastnili každoroční bohoslužby a vzpomínkového ceremoniálu „Jáchymovské peklo“, který probíhá na konci května na náměstí před kostelem sv. Jáchyma.
6. Navrhněte, jak by mohl vypadat památník určený také válečným zajatcům a vězňům z počátku poválečného období (například německy mluvícím retribučním vězňům) v Jáchymově. Váš návrh může zahrnovat mj. následující prvky: tvar, symboly, nápisy, materiál, umístění. Svůj návrh vysvětlete.

## 3.2 „Mauthausenské schody“ a tábor Svornost

Na 260 schodů nazývaných „Mauthausenské“ spojovalo trestanecký tábor Svornost (Eintracht) s dolem Svornost v koridoru z ostatních drátů umístěném ve velmi strmém svahu. Jak název napovídá, odkazuje na schodiště v nacistickém koncentračním táboře Mauthausen, ve kterém viděli někteří vězni paralelu s Jáchymovem. V tomto táboře byli v letech 1939–1945 postupně internováni váleční vězni nacistického Německa, kteří byli nasazeni na rabování uranové rudy pro výzkum a vývoj atomových zbraní. Jáchymov byl na podzim 1938 jako součást Sudet přičleněn k německé Říši. Po skončení druhé světové války se Jáchymov vrátil na politickou mapu Československa a tábor Svornost začali plnit nejprve retribuční a váleční vězni německé národnosti. Od roku 1949 se pak jednalo o vězně politické, které sem zavíral komunistický režim. „Mauthausenské schody“ spojovaly pracovní tábor s dolem Svornost, který se nachází uprostřed města, až do roku 1954, kdy byl tábor zrušen. Několik stovek nucených obyvatel tábora muselo schody denně sejít a zase vystoupat cestou na šichtu a zpět. Strmý svah byl v kombinaci s deštěm a sněhem velmi náročným terénem, zato však dobře střeženým díky ozbrojeným dozorcům u paty i temene schodiště. Protože nahoře v táboře zpočátku nebyla pitná voda, vězni ji museli nosit po schodech ručně. Po zbourání tábora ztratily schody svůj účel. V 60. letech je StB nechala i s koridorem z ostatních drátů odstranit a do roku 1993 byly zapomenuty. Pak se jejich rekonstrukce chopili členové místního Hornického spolku Barbora a polovinu schodiště zrekonstruovali v rámci nově vybudované naučné stezky „Jáchymovské peklo“. Po nějakém čase schody i stezka a informační tabule na jednotlivých zastaveních zastaraly a paměť míst se začala opět vytrácet. V roce 2015 se o nápravu pokusilo Sokolovské muzeum, které v rámci revitalizace hornického skanzenu Štola č. 1 nechalo vybudovat nové makety původního schodiště i části oplocení a strážní věže tábora Svornost. Při této příležitosti byla také odkryta a zpřístupněna táborová korekce. K této iniciativě se přidal dobrovolnický spolek Političtí vězni.cz, který obnovil zanikající naučnou stezku „Jáchymovské peklo“ a její informační tabule (jak vysvětleno výše).

### 3.2.1 Pracovní úkoly

#### Úkol pro nejmenší

1. Zkuste společně vyjít po schodech a sledujte, kdy se začnete cítit unaveni a už nebudete chtít stoupat výše. Pak si promluvte o tom, jaké by to bylo, kdybyste po těch schodech začali stoupat už unaveni, třeba po těžké práci. Mluvte o dobrých pracovních podmínkách jako o cenném výtvarném současnosti.
2. Pohovořte o tom, zda je správné trestat někoho tak, že mu způsobíme nadměrné utrpení, třeba vyčerpáním.

#### Úkoly pro velké holky a kluky

1. Začněte společným povídáním o pracovním dnu vězně v tomto táboře. O jeho cestě do práce, pracovní náplni a cestě z práce. O podmínkách, které ho čekaly v táboře. Jaký byl jeho život?
2. Ani dozorcí v táboře nebyli všichni stejní – někteří byli hodnější a někteří byli opravdu krutí. Jak by mohl lidštější dozorce zacházet s vězni, aby jim usnadnil jejich strádání?



*Mauthausenské schody před rekonstrukcí v r. 2014 a opravené schody v roce 2018.*

3. Co by mohli udělat občané, kteří by se dozvěděli o těžkém životě vězňů, aby zabránili tomuto utrpení? Proč to tenkrát asi neudělali anebo nemohli udělat?

#### **Úkoly pro teenagery a dospělé**

1. Přečtěte si informace o tomto místě a jeho historii - kdo zde byl vězněn a kdo byl věz-nitel. Zkuste odhadnout, kdo těmto schodům dal přezdívku „Mauthausenské“ a proč? Co to o něm/nich vypovídá? (Pokud nevíte, čím je známé město Mauthausen, zeptejte se někoho lépe informovaného, a nebo využijte služby strýčka googla.)

2. Popište kresbu bývalého politického vězně. Vysvětlete, co je na ní důležité a co nejasné?
3. Najděte důvody, pro které se komunistický režim v 60. letech rozhodl nechat „Mauthausenské schody“ částečně zbourat.
4. Najděte argumenty pro a proti rekonstrukci tohoto schodiště. Pokud je vás víc, přemýšlejte společně a diskutujte.
5. Co podle vás vedlo Sokolovské muzeum a spolek Političtí vězni.cz k obnově bývalého tábora včetně schodiště a naučné stezky „Jáchymovské peklo“?

### 3.3 Ruský autobus a tábor Nikolaj

*„Ruský autobus“, tak se říkalo útvaru vytvořenému z lidských těl. Stovky vězňů se sestoupilo na lágru do pětistupňů a dozorcí tento ‚ÚTVAR‘ pevně obemknuli konopným lanem, později ocelovým. Lano bylo uzavřeno na visací zámek, od něhož měl klíč vedoucí eskorty, který pokaždé upozornil, že v případě útěku se okamžitě střelí bez výstrahy. Tato masa 250–300 těl se pak musela dát do pohybu a všichni stejným krokem, za každého počasí, přes civilní pásmo dojít na určené pracoviště vzdálené zhruba 950 m na šachtu Eduard. Spočítal jsem si, že jsem tímto způsobem nachodil přes 1140 km.“*

Zdeněk Mandrholec (\*1930), bývalý Jáchymovský politický vězeň odsouzený k nucené práci mj. na táboře Nikolaj. Zdroj: Svědecká výpověď pro informační panel spolku Političtí vězni.cz při obnovování naučné stezky Jáchymovské peklo, 24. května 2015.

Tábor Nikolaj u Jáchymova, nejprve tábor nucené práce (TNP) a od listopadu 1951 nápravně pracovní tábor (NPT) nestál v bezprostřední blízkosti uranového dolu, jako ostatní tábory Jáchymovského revíru. Zde držení političtí a kriminální vězňové československého komunistického režimu museli na šichtu do nejbližší šachty Eduard „cestovat“. Byli zde nuceni dolovat v podzemí uran pro sovětský jaderný průmysl. Vzhledem k tomu, že cesta k uranové šachtě vedla přes frekventovanou silnici pro dopravu uranové rudy i civilní zaměstnance, byli vězňové vázání do lidského balíku a ostře střeženi. Vzhledem k primitivnímu, ale funkčnímu opatření s konopným lanem nebo ocelovým drátem se pro tento druh dopravy vězňů vžil posměšný název „ruský autobus“. Dopravní zařízení a stav autobusů v Sovětském svazu byl prý na podobně nízké úrovni. Na táboře Nikolaj panovaly vedle takto řešené eskorty do zaměstnání obzvláště tvrdé povětrnostní podmínky, které spolu se zostřeným vězeňským režimem činily z lágru jedno z nejhorších vězení v republice. Poté, co byli vězňové propuštěni na svobodu, museli místopřísežně podepsat, že nebudou o svých zkušenostech z táborů a těžby uranu nikomu vyprávět.

#### 3.3.1 Pracovní úkoly

##### Úkol pro nejmenší

1. Zkuste svázat svou pravou nohu s levou nohou svého dítěte a slibte si odměnu, jestli se vám podaří tímhle způsobem projít k nějakému místu (k nejbližšímu stromu, k mraveništi, na blízkou mýtinu...). Pak si promluvte o tom, jestli to bylo snadné

nebo těžké. Jaké by to bylo, kdyby člověka někdo nutil takhle chodit do školy nebo do práce?

### Úkoly pro velké holky a kluky

1. Proč dozorci nechtěli, aby vězni jezdili do práce stejným způsobem, jako běžní obyvatelé, třeba linkovým autobusem? Proč jim záleželo na tom, aby nemohli spolu mluvit vězni a lidé, kteří nebyli v táborech věznění?
2. Kdo v dnešní společnosti dbá na to, aby lidé měli informace o tom, co se ve společnosti děje a aby se nedaly utajit nepohodlné informace?

### Úkoly pro teenagery a dospělé

1. Vysvětlete, co pojem „ruský autobus“ znamená?
2. Popište, kdo mohl tento termín používat a proč?
3. Když se vězni tímto způsobem pohybovali v nestřeženém prostoru Jáchymova, co si o nich mohlo myslet civilní obyvatelstvo?
4. Vžijte se do role bývalého vězně, který byl propuštěn z tábora Nikolaj a musel podepsat, že nikomu o svých zkušenostech nepoví. Uveďte situaci, v níž se přesto někomu během důvěrného rozhovoru o „ruském autobusu“ zmínil.

## 3.4 „Palečkův hrad“ a tábor Rovnost

Doporučení na edukační video:

V areálu bývalého trestaneckého pracovního tábora a dolu Rovnost (Gleichheit, do r. 1945 šachta Werner), který patřil mezi největší v jáchymovském revíru, se dnes rozkládá chatová osada s asi dvěma tucty rekreačních objektů, které jsou jen částečně přístupné veřejnosti.

Na šachtě Werner museli v letech 1939 až 1945 pracovat váleční vězni z východní Evropy, kteří těžili uranovou rudu pro nacistické Německo. Nedaleký lágr byl po skončení druhé světové války využit pro kriminální a německé válečné vězně, kteří byli na základě československo-sovětské smlouvy nasazeni na dobývání uranu pro vývoj sovětských atomových zbraní. Začátkem roku 1949 byli do tábora převezeni první političtí vězni československého komunistického režimu. Životní podmínky tam byly velmi tvrdé a práce na povrchu i v hlubině s sebou přinášela těžké úrazy.

Podle některých zdrojů stál v 50. letech nad hlavní branou do tábora nápis „Prací ke svobodě“, český ekvivalent „Arbeit macht frei“. Dnes na tomtéž místě stojí závora s nápisem „Privat“, znemožňující nepovolaným osobám vstup do osady na území bývalého lágru. Celá oblast se v tomto případě od období 50. let výrazně proměnila, velikost a podoba někdejšího lágru i dolu v podstatě nejde v terénu rozeznat. Proto se dobrovolní badatelé a vědci ze spolku Političtí vězni.cz spojili se studenty geoinformatiky a kartografie z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a vytvořili 3D vizualizaci, která areál přibližuje v období počátku 50. let.

V 3D modelu je také vidět tzv. Palečkův hrad. Je to zděná zmenšenina středověkého hradu, kterou museli postavit trestanci z tábora Rovnost pro potěchu sadistického velitele



*Palečkův hrad na táboře Rovnost v roce 2015.*

Františka Palečka. Podle vzpomínek bývalých politických vězňů tento táborový velitel zastřelil nejméně čtyři vězně při pokusu o útěk. Kromě toho s potěšením trestal vězněné Svědky Jehovovy několikahodinovým stáním v pozoru při sněhové vánici, protože odmítali rabovat uran pro válečné účely. Palečkův hrádek se nachází kousek od zastavení naučné stezky s názvem „Důl a tábor Rovnost“ v dnes volně přístupné části rekreační osady, která byla součástí někdejšího dolového území. Čelní strana hrádku byla vybrána jako hlavní motiv pro logo obnovené naučné stezky „Jáchymovské peklo“. Opodál stojí ruina převlékárny, ve které se vězni převlékali do fáracích převleků a věšeli své oblečení na řetízkové kladky ke stropu, byla vybudována v roce 1956. V 3D vizualizaci tábora proto není k vidění. Převlékárna se dnes tiše rozpadá a stojí nevyužitá vedle nově vystavěné rekreační chaty.

### **3.4.1 Pracovní úkoly**

#### **Úkol pro nejmenší**

1. Promluvte si o tom, jestli jste někdy byli svědky toho, jak někdo silnější nutí někoho slabšího dělat věci, které jsou zbytečné, nepříjemné, nebo je prostě ten slabší nechce dělat. Jak se cítí ten slabší? Bylo takové chování potrestáno? Co by se mohlo stát, kdyby potrestáno nebylo?

#### **Úkoly pro velké holky a kluky**

1. Představte si situaci, kdy někdo silnější nutí někoho slabšího dělat něco nepříjemného a zbytečného. Jak se má zachovat ten slabší? Jak bychom mu mohli pomoci my, kteří o tom víme?
2. Přečtěte si informace o tomto místě. Zkuste popsat pracovní den velitele tábora Palečka. Udělejte to třeba formou zápisu do deníčku.



Hornická převlékárna na Rovnosti.

### Úkoly pro teenagery a dospělé

1. Okomentuj areál lágru a dolu Rovnost, který zobrazuje 3D animace v hornickém skanzenu Štola č. 1 v Jáchymově. Vyjmenuj prvky, které se ti zdají pozoruhodné.
2. Co připomíná nápis „Prací ke svobodě“ („Arbeit macht frei“) nad hlavní branou modelu tábora Rovnost? Zkuste přijít na to, kdo mohl v 50. letech takový nápis použít a nechat ho na tábor umístit?
3. Podívejte se na fotky současného stavu dolového území a bývalého tábora Rovnost. Uhodněte, co by si mohl myslet bývalý vězeň tohoto tábora, kdyby teď viděl místo, kde dříve nuceně pracoval. (foto č. 9 a 10)
4. Zdá se vám Palečkův hrad jako vhodný motiv pro logo stezky, která dnes informuje o historii Jáchymova? Vysvětlete svoje stanovisko.
5. Měli bychom rekonstruovat budovu hornické šatny a vrátit ji do původního stavu z roku 1956? Vysvětlete svoji odpověď.
6. Chtěli byste strávit prázdniny či dovolenou na chatě, která stojí na bývalém dole či pracovním táboře? Vysvětlete svoji odpověď.
7. Diskutujte se spolužačkou/spolužákem, zda by bylo lepší použít prostory bývalého dolu a pracovního tábora pro rekreační účely nebo vstup veřejnosti úplně znemožnit. Jak jinak by bylo možné celý prostor smysluplně využít?

### 3.5 Mohyla Eliáš a tábory pro vězněné skauty

Skautské hnutí založené v roce 1907 v Anglii se v bývalém Československu rozšířilo pod názvem Junák. Lilie a trojlístek jsou tradiční skautské symboly. Obecným cílem mezinárodního, nábožensky i politicky nezávislého skautingu je podporovat rozvoj mladých





*Důlní vozík v rekreační chatové osadě na Rovnosti.*

*Závora v bývalém hlavním vjezdu do tábora Rovnost, která nyní brání nepovolaným ve vstupu do chatové osady.*

lidí k tomu, aby ve společnosti dovedli převzít zodpovědnost. Junák byl po převzetí moci komunistickou stranou v r. 1948 postupně zakázán a mládežnické aktivity byly ponechány výhradně v rukou státních organizací. Komunisté spatřovali ve skautském hnutí prozápadní a imperialistické tendence, které byly pro režim škodlivé. Mnoho skautů se zákazem nedalo odradit a nadále se ilegálně scházelo a organizovalo. Někteří dospělí čle-



Skautská mohyla Eliáš (2018).

nové byli v politických procesech odsouzeni na mnoho let vězení a byli nasazeni v jáchymovských uranových dolech na nucenou práci. Během Pražského jara byl skauting krátce znovu povolen v letech 1968–1970 a pak opět zakázán. Od roku 1992 se na Jáchymovsku vzpomíná prostřednictvím dřevěného kříže na mohyle Eliáš na skauty zavřené v uranových pracovních táborech a dolech. Naposledy v roce 2013 byl kříž obnoven.

V blízkosti památného kříže stojí vzpomínková tabule s bližšími informacemi a výstřižky z novin, které se týkají paměti místa a skautů, kteří během komunistického režimu trpěli. Jeho autorem je skautský vedoucí místní pobočky jáchymovského Junáka Arnika, pan Tomáš Barth a jeho kolegové.

### 3.5.1 Pracovní úkoly

#### Úkol pro nejmenší

1. Všimněte si nápisu „Bojuj se zlem!“ na logu památníku. Povídejte si o tom, kdy jste viděli někoho bojovat se zlem – třeba bránit slabšího. Hovořte o tom, jak důležité je být odvážný. Mluvte o odvaze i v situacích, kdy nestojíme proti někomu zlému, ale kdy nás třeba jenom naše lenost nebo pohodlnost navádí, abychom neuklidili svůj pokoj, nepomohli rodičům v kuchyni a podobně. Anebo když nám v tom brání kamarád, který nám nabízí mnohem lepší nápady, jak strávit čas určený na úklid a pomoc v domácnosti.

### Úkoly pro velké holky a kluky

1. Zjistěte více o skautingu. Zeptejte se někoho, nebo využijte internet ve svém smartphonu. Jaké ctnosti si cení skauti či junáci? Jak by se měl zachovat člověk s těmito ctnostmi, kdyby třeba viděl ruský autobus na táboře Nikolaj nebo vězně vláčící pitnou vodu nahoru po Mauthausenských schodech do tábora Svornost?
2. Přemýšlejte o mottu "Bojuj se zlem". Vzpomeň si na jednu situaci, kdy jsi se zlem bojoval a na jinou situaci, kdy jsi to neudělal. Co chybí člověku, který se zlem nechce bojovat? Co chybělo tobě?
3. Co by mohlo lidi povzbudit k tomu, aby se zlu nepoddávali? Jak k tomu můžeš přispět Ty?
4. Přijedte na toto místo v den, kdy se zde koná zpomínková akce skautů a promluvte si na výše uvedená témata se současnými skauty, ale i se starší generací skautů, kteří možná sami byli vystaveni pronásledování komunistickým režimem.

### Úkoly pro teenagery a dospěláky

1. Zjistěte, komu je památný kříž určen a kdo ho postavil.
2. Vysvětlete, proč bylo pro umístění kříže zvoleno právě toto místo.
3. Objasněte letopočty 1948-1968, které rámují důležitý úsek nedávné československé historie, a jejich souvislost s plaketou na kříži.
4. Popište důvody, pro které považoval komunistický režim v Československu skauty za nebezpečné. Zamyslete se nad dalšími mládežnickými hnutími, které mohly být z podobných důvodů také zakázány.
5. Vyjmenujte a vysvětlete symboly použité na logu památníku Eliáš, včetně motta: „Bojuj se zlem!“
6. Vysvětlete, proč se skautský památník týká také ne-skautů.



Skautská nástěnka vedle mohyly na Eliáši (2017).

## 4. Actionbound – aplikace, která učí

Navštivte místa naučné stezky s pomocí aplikace Actionbound! Dozvíte se v ní další zajímavé informace a vyzkoušíte si interaktivní úkoly k jednotlivým zastavením naučné stezky. Postupujte podle níže uvedených kroků k získání vaší jazykové verze:



Bound: **Naučná stezka Jáchymovské peklo**



Stáhněte si zdarma aplikaci Actionbound v Apple App Store nebo v Google Play Store!

Naskenujte QR kód v levém horním rohu do aplikace a spusťte vybraný bound.

\* Pokud nemáte datové spojení, stáhněte si celý obsah Actionbound během připojení na wifi (tlačítko „Download bound“ po naskenování QR kódu/vyhledání Actionbound). Ujistěte se, že máte povoleno GPS připojení. Používání aplikace je bezplatné.

Vytvořte si vlastní Bound na [www.actionbound.com](http://www.actionbound.com).

### **O aplikaci Actionbound**

»Hra je nejvyšší forma výzkumu.« (Albert Einstein)

S aplikací Actionbound a jejím editorem v prohlížeči (Bound-Creator) si můžete snadno vytvořit vlastní studijní cestu, tzv. Bound, a publikovat ji ostatním.

Využitím potenciálu digitálních médií a gamifikace můžete proměnit jakékoliv téma v interaktivní cestu objevování. Nechte své hráče prozkoumat téma odpovídáním na kvízy, řešením hádanek a zvládnutím zábavných misí. Vyprávějte příběh tím, že necháte hráče, aby se stali jeho součástí. Pomocí Actionbound můžete vytvořit zážitek, který je nejen zábavný pro vaše žáky, ale přináší kreativní příležitost i vám.

Actionbound je start-up z Berlína. Jeho cílem je zpřístupnit gamifikaci všem, aby tak kdokoli mohl do učení zahrnout hravé prvky. Jednotlivci používají Actionbound k vytvoření zábavných aktivit pro narozeninové oslavy nebo rozlučky se svobodou. Učitelé jej využívají k obohacení vyučování. Instituce jako muzea nebo univerzity jej využívají k vytváření interaktivních prohlídek pro své návštěvníky. Malé i velké společnosti používají jedinečný pedagogický přístup Actionboundu ke školení a vzdělávání svých zaměstnanců.

Průvodní verze

## 5. Pár slov o zrodu této příručky a jejích partnerech



Jak už je patrné z tiráže, tato příručka vznikla jako materiál k pilotáži učitelům, učitelkám a jiným vzdělávatelům, kteří se účastnili projektu „Learning from the Past: How to Mediate Historical Topics in Civic Education“ organizovaném v roce 2019 obecně prospěšnou společností EUTIS ve spolupráci se Spolkem Politických vězňů.cz a německou nevládní organizací BBAG e.V. Projekt byl kofinancován z programu Erasmus+. Další informace o aktivitách všech tří organizací naleznete na webových stránkách [www.eutis.cz](http://www.eutis.cz), [www.politictivezni.cz](http://www.politictivezni.cz) a [www.bbag-ev.de](http://www.bbag-ev.de).

Program Erasmus+ mládež je zaměřen na oblast neformálního vzdělávání a jeho cílovou skupinou jsou mladí lidé ve věku 13 až 30 let a pracovníci s mládeží. Mezi obecné cíle programu Erasmus+ patří motivace mladých lidí k aktivnímu přístupu, zapojení do společnosti a odstraňování bariér. Nabízí jim možnost realizovat jejich vlastní nápady, zvýšit mobilitu a jazykovou vybavenost a získat praktickou zkušenost s prací v mezinárodním prostředí. Program klade velký důraz na rovnocenné začlenění všech mladých lidí včetně těch s omezenými příležitostmi, a tím přispívá k rozvoji jejich tolerance a solidarity. Nedílnou součástí je také podpora pracovníků s mládeží a jejich dalšího vzdělávání. Program se zároveň zaměřuje na vybudování evropského systému pro rozvoj a inovaci neformálního učení.

Za pilotáž navržených edukačních postupů a konkrétních úkolů na jednotlivých místech jáchymovské paměti patří všem aktivním účastníkům projektu velký dík. Další poděkování je třeba směřovat Úřadu vlády ČR, který tuto příručku vytiskl v rámci programu Evropa pro občany (viz níže). Hlavní obsahová náplň této příručky pak pochází z tvorby a edukačních aktivit dobrovolnického Spolku Politických vězňů.cz, který pod vedením Tomáše Boušky spolupracoval na koncepci materiálů pro výuku webové stránky Uran v česko-německém pohraničí spuštěné vzdělávacím think-tankem Georg Eckert Institut.



Čeští a němečtí účastníci zapojení do projektu „Learning from the Past: How to Mediate Historical Topics in Civic Education“ (2019).

# EVROPA PRO OBČANY 2014–2020



## CÍLE A PRIORITY

- přispět k tomu, aby občané porozuměli Unii, jejím dějinám a rozmanitosti
- pomáhat rozvíjet evropské občanství a zlepšovat podmínky pro občanskou a demokratickou účast na úrovni Unie

## STRUKTURA PROGRAMU

Oblast 1 – Evropské historické povědomí:

Oblast 2 – Demokratická angažovanost a aktivní občanství

Opatření:

- partnerství měst
- sítě měst
- projekty občanské společnosti

## ZPŮSOBILÍ ŽADATELÉ

Neziskové organizace, včetně organizací občanské společnosti, sdružení přeživších

a kulturních, mládežnických, vzdělávacích a výzkumných organizací. Města/obce nebo jejich výbory pro partnerství obcí nebo sítě, místní/regionální orgány na dalších úrovních, federace/sdružení místních orgánů. Fyzické osoby NEJSOU v rámci tohoto programu způsobilé.

## MECHANISMY FINANCOVÁNÍ

Výše grantu je vypočtena na základě systému paušálního financování stanoveného pro jednotlivá „rozmezí“. Pro všechny zúčastněné země platí stejné parametry.

## KRITÉRIA PRO UDĚLENÍ GRANTU

- 30% Soulad s cíli programu a programové oblasti
- 35% Kvalita plánu činností v rámci projektu
- 15% Šíření
- 20% Dopad a zapojení občanů

## KALENDÁŘ NA OBDOBÍ 2020

Oblast 1 – Evropské historické povědomí

Uzávěrka pro podání žádostí:	Období způsobilosti: Projekty musí být zahájeny mezi:
1. února 2020	1. zářím 2020 a 29. únorem 2021

Oblast 2 – Demokratická angažovanost a aktivní občanství

Opatření:	Uzávěrka pro podání žádostí:	Období způsobilosti: Projekty musí být zahájeny mezi:
Partnerství měst	1. února 2020	1. červencem 2020 a 31. březnem 2021
	1. září 2020	1. únorem a 31. říjnem 2021
Sítě měst	1. března 2020	1. zářím 2020 a 29. únorem 2021
	1. září 2020	1. březnem a 31. srpnem 2021
Projekty občanské společnosti	1. září 2020	1. březnem a 31. srpnem 2021

## KONTAKTY

### Národní kontaktní místo programu Evropa pro občany

Oddělení Evropských programů a fondů

Úřad vlády České republiky, nábřeží Edvarda Beneše 4, CZ Praha 1, 118 01

M: +420 725 755 503, E: [hradecky.pavel@vlada.cz](mailto:hradecky.pavel@vlada.cz)

### EACEA – Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast

Unit C1 Europe for Citizens, Avenue du Bourget, 1 (SPA 203/85), B-1140 Brussels – Belgium

[http://eacea.ec.europa.eu/europe-for-citizens\\_en](http://eacea.ec.europa.eu/europe-for-citizens_en)

Oblast 1 – Evropské historické povědomí: [EACEA-C1-REMEMBRANCE@ec.europa.eu](mailto:EACEA-C1-REMEMBRANCE@ec.europa.eu)

Oblast 2 – Demokratická angažovanost a aktivní občanství: [EACEA-C1-TT-NT@ec.europa.eu](mailto:EACEA-C1-TT-NT@ec.europa.eu) (Partnerství měst a Sítě měst)

[EACEA-C1-CIVILSOCIETY@ec.europa.eu](mailto:EACEA-C1-CIVILSOCIETY@ec.europa.eu) (Projekty občanské společnosti)



## Learning from the Past

HOW TO MEDIATE HISTORICAL  
TOPICS IN CIVIC EDUCATION

EUTIS\*

političtí  
vězni.cz



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union

[WWW.JACHYMOVSKEPEKLO.CZ](http://WWW.JACHYMOVSKEPEKLO.CZ)